

Ewa Jastrzębska

PAŃSTWO A SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ BIZNESU

Wprowadzenie

Problem jak pogodzić efektywność i sprawność gospodarowania ze sprawiedliwością społeczną występuje już od czasów antycznej Grecji i Rzymu. Dylematy w tym obszarze nie tylko nie słabną, lecz przeciwnie – zaostrzają się i przyjmują wymiar globalny. Należy do nich zaliczyć przede wszystkim degradację i wyczerpywanie się zasobów naturalnych i wynikające z tego granice wzrostu gospodarczego, starzenie się społeczeństw w państwach rozwiniętych, nadmierną finansyzację obrotu gospodarczego, narastające dysproporcje w podziale światowego bogactwa i dostępie do niego, patologie społeczne, w tym wynaturzenia demokracji. Wciąż brak jest satysfakcjonujących rozwiązań tych zagrożeń cywilizacyjnych, swego rodzaju węzłów gordyjskich współczesnego świata. Oczywiście jest to, co potwierdzają liczne badania i publikacje, że świat i światowa gospodarka znajdują się obecnie w okresie „naruszonej równowagi”. Poszczególne państwa i regiony ponoszą negatywne tego konsekwencje, występujące w różnej skali i z różną intensywnością w zależności od poziomu rozwoju i uwarunkowań regionalnych. Globalizacja, dając nowe możliwości rozwoju przedsiębiorstw, wpłynęła równocześnie na wzrost złożoności ich struktury, zaś działania podejmowane na skalę globalną (a zwłaszcza ich skutki) postawiły je przed koniecznością podjęcia stosownej odpowiedzialności.

Jednym ze sposobów niwelowania negatywnych skutków globalizacji jest paradygmat rozwoju zrównoważonego, którego praktycznym wyrazem w działalności gospodarczej jest koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu (*corporate social responsibility*, *corporate responsibility*, CSR). Społeczna odpowiedzialność biznesu to proces poznawania i włączania zmieniających się oczekiwań interesariuszy w strategię zarządzania, a także monitorowania wpływu takiej strategii na konkurencyjność

oraz wartość firmy na rynku¹. Ponieważ jest to dobrowolne zobowiązanie przedsiębiorstw, to „w ostatecznym rachunku ludzie mają taki rząd i taki biznes, jakiego się domagają i – w pewnym sensie – na jaki zasługują”². Dlatego też we wdrażaniu idei CSR, oprócz zaangażowania samych przedsiębiorstw, niezwykle istotna jest rola z jednej strony samego społeczeństwa, wywierającego presję na firmy, by postępowywały odpowiedzialnie, z drugiej zaś państwa tworzącego odpowiedni ład społeczny, gospodarczy i polityczny³.

Wszystko to skłania do refleksji nad zagadnieniami dotyczącymi modelu ładu gospodarczego i przyjmowanego w nim systemu wartości społecznych, który powinien odpowiadać naturze człowieka i zapewniać gospodarce równowagę. W tym kontekście aktualności nabiera chociażby koncepcja społecznej gospodarki rynkowej, która skupia się właśnie na kształtowaniu ładu gospodarczego (ogólnie obowiązujących reguł gry gospodarczej) oraz umacnianiu wolności gospodarujących jednostek poprzez „uczenie” ich odpowiedzialności za posiadaną wolność⁴. Podobnie jak CSR koncepcja społecznej gospodarki rynkowej bazuje na założeniu, iż możliwa jest synteza wolności i odpowiedzialności działania podmiotów gospodarczych na rynku oraz realizacji sprawiedliwości społecznej. Celem obu koncepcji jest stworzenie kapitalizmu z „ludzką twarzą”, w którym rynek i konkurencja byłyby narzędziami osiągnięcia ważnych celów społecznych: wolności jednostek, dobrobytu dla wszystkich, solidarności społeczeństwa, subsydiarności, równych szans i likwidowania efektu wykluczenia jednostek⁵. Przede wszystkim z tych względów zdają się one adekwatnie odpowiadać współczesnemu zapotrzebowaniu gospodarki na długookresową terapię obecnego kryzysu i zapobieganiu pojawieniu się podobnego w przyszłości. Bowiem właśnie w obszarze reguł gry i odpowiedzialności za wolność deficyt międzynarodowych rynków finansowych, a także i sfery realnej gospodarki światowej, był i jest nadal największy⁶.

¹ B. Rok, *Biznes społecznie odpowiedzialny – teoria i praktyka*, w: *Ekonomia społeczna a rozwój*, red. J. Hausner, MSAP, Kraków 2008, s. 158.

² R. De George, *Kształtowanie norm etycznych w międzynarodowym biznesie: jaką rolę powinien odgrywać biznes, a jaką rząd?*, w: *Etyka w biznesie*, red. P. Minus, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 98.

³ Ładem można nazwać wprowadzany i gwarantowany przez państwo harmonijny i zrównoważony porządek obejmujący całokształt ludzkiej egzystencji. T. Przybyciński, *Dylematy kształtowania społecznej gospodarki rynkowej w Polsce*, w: *Polityka gospodarcza: wyzwania, dylematy, priorytety*, red. J. Stacewicz, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010, s. 275.

⁴ Warto zauważyć, że art. 20 Konstytucji RP z 1997 r. stanowi, iż „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”. Mimo ustawowo najwyższej rangi pojęcie „społecznej gospodarki rynkowej” jest w Polsce (i nie tylko) raczej mało znane.

⁵ T. Przybyciński, *op.cit.*, s. 276.

⁶ P. Pysz, *Wprowadzenie*, w: *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, red. E. Mączyńska, P. Pysz, PTE, Wyd. Platan, Warszawa 2010, s. 15.

Podmioty gospodarcze działające na rynku powinny zatem przestrzegać ogólnie obowiązujących zasad działalności gospodarczej. Według P. Samuelsona kapitalizm potrzebuje reguł gry, niezbędny jest w nim godny zaufania system prawny. Brak norm wyzwala w ludziach niepoohamowaną żądzę bogacenia się, także – a może nawet przede wszystkim – kosztem innych. W gospodarce rynkowej wolność gospodarującej jednostki ludzkiej implikuje ponoszenie odpowiedzialności. Wolność i odpowiedzialność są bowiem dwoma stronami tego samego medalu. W razie niewystępowania odpowiedzialności jednostki ludzkiej za posiadaną wolność rynkowy ład gospodarczy nie może sprawnie funkcjonować ani z punktu widzenia ekonomicznego, ani też społecznego⁷.

Debata na temat ładu gospodarczego i polityki jego kształtowania nie miała wcześniej tak istotnego znaczenia jak obecnie. Nie tylko w związku z trudnymi wyzwaniami, przed jakimi stoi współczesna gospodarka i świat, lecz także w związku z zapoczątkowanym w 2007 r. w Stanach Zjednoczonych światowym kryzysem finansowym, z coraz bardziej widocznymi na przełomie lat 2008 i 2009 skutkami dla sfery realnej gospodarki. Brak ogólnie obowiązujących reguł gry na międzynarodowych rynkach finansowych, a w nielicznych przypadkach ich występowania – wyraźna niechęć do ich przestrzegania w połączeniu z brakiem odpowiedzialności za prawie niczym nieograniczoną wolność decydentów stały się bowiem przyczynami obecnego kryzysu światowego⁸. Rozważania te nabierają szczególnego znaczenia także wobec dyskusji dotyczącej zmierzchu czy nawet upadku państw narodowych, która trwa już niemal pół wieku, a szczególnej intensywności nabrała od czasu końca zimnej wojny w związku z nasileniem się procesów globalizacyjnych⁹. Globalizacja w istotny sposób wpływa bowiem na funkcjonowanie państwa na płaszczyźnie wewnętrznej i zewnętrznej – na jego relacje z innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych. Wobec narastających problemów cywilizacyjnych współczesnego świata rodzi się pytanie o znaczenie, rolę i zadania państwa w procesie budowania nowego ładu, zgodnego z koncepcją rozwoju zrównoważonego.

⁷ P. Pysz, *Komplementarność i synteza koncepcji polityki gospodarczej Waltera Euckena i Ludwiga Erharda*, w: *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, red. E. Mączyńska, P. Pysz, PTE, Wyd. Platan, Warszawa 2010, s. 67–68.

⁸ Zob. m.in. A. Sławiński, *Przyczyny globalnego kryzysu bankowego*, w: *Nauki społeczne wobec kryzysu na rynkach finansowych*, red. J. Osiński, S. Sztaba, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009, s. 33–58; G. Szulczewski, *Etyka wobec współczesnego kryzysu ekonomicznego*, w: *Nauki społeczne wobec kryzysu ekonomicznego*, red. J. Osiński, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009, s. 67–98.

⁹ W niniejszym opracowaniu przyjęto, że „Państwo jest terytorialną i polityczną instytucją, która opierając się na posiadanych zasobach oraz wykorzystując system prawny, gospodarczy i układ stosunków międzynarodowych, efektywnie i skutecznie tworzy optymalne warunki rozwoju cywilizacyjnego danego społeczeństwa” J. Osiński, *Nauka o państwie wobec współczesnego kryzysu finansowego*, w: *Nauki społeczne wobec kryzysu na rynkach finansowych*, red. J. Osiński, S. Sztaba, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009, s. 79.

Niniejsze opracowanie ma na celu próbę określenia roli państwa (identyfikację zadań i działań) we wdrażaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu¹⁰.

1. Rola państwa w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu – stanowisko Unii Europejskiej

Instytucje rządowe, zarówno na poziomie narodowym, jak i europejskim czy międzynarodowym, w istotny sposób mogą przyczynić się do kształtowania polityki w zakresie rozwoju zrównoważonego i społecznej odpowiedzialności. Choć koncepcja CSR narodziła się w Stanach Zjednoczonych, gdzie powstały pionierskie prace na temat społecznej odpowiedzialności korporacji, najbardziej aktywnie jest ona wdrażana do praktyki życia gospodarczego w państwach będących starymi członkami Unii Europejskiej. Aktywność UE w promowaniu idei CSR zwraca uwagę na ważną rolę, jaką mają w tym zakresie do odegrania instytucje publiczne¹¹.

Wyrazem zainteresowania zagadnieniem społecznej odpowiedzialności biznesu na szczycie UE było przyjęcie przez Radę Europejską podczas szczytu UE w marcu 2000 r. strategii lizbońskiej, w której państwa europejskie postawiły sobie za cel uczynienie z Europy do 2010 r. najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie, opartej na wiedzy, zdolnej do tworzenia nowych i lepszych miejsc pracy. Sposobem osiągnięcia tego celu miało być oparcie gospodarki europejskiej na innowacyjności, liberalizacji, przedsiębiorczości oraz spójności społecznej, a aktywny udział biznesu uznano za niezbędny warunek do osiągnięcia założonego celu. Na szczycie wystosowano specjalny apel do liderów biznesu o przyjęcie odpowiedzialności społecznej i włączenie się w realizację strategii. Od czasu szczytu w Lizbonie zagadnienie CSR stało się priorytetowym tematem w UE i elementem jej politycznego programu.

Już rok później, w lipcu 2001 r., Komisja Europejska zaprezentowała *Green Paper. Promoting a European framework for corporate social responsibility*, aby zainicjować publiczną debatę na temat podejścia do odpowiedzialności biznesu¹². *Zielona księga*

¹⁰ Krytyczna analiza została przeprowadzona na gruncie teoretycznym, z pominięciem analizy polityki i dobrych praktyk różnych państw z zakresu CSR, co będzie przedmiotem dalszych badań, oraz bez szerszego omówienia samej koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, która została przedstawiona w innych publikacjach autorki.

¹¹ Jednym z pierwszych opracowań określających rolę państwa w odniesieniu do CSR była publikacja S. Zadek, N. Hojensgard, P. Raynard, *Perspectives on the New Economy of Corporate Citizenship*, The Copenhagen Center, Copenhagen 2001.

¹² Green Paper. Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility, Commission of the European Communities, Brussels, 18.07.2001, COM (2001) 366 final.

CSR jest dokumentem systematyzującym koncepcję odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw na poziomie europejskim. Definiuje ona odpowiedzialność społeczną jako koncepcję, w ramach której przedsiębiorstwa dobrowolnie uwzględniają problematykę społeczną i ekologiczną w swojej działalności komercyjnej oraz w stosunkach z zainteresowanymi stronami. Zgodnie z tą koncepcją bycie odpowiedzialnym nie oznacza tylko spełniania minimalnych wymogów prawnych, ale również wychodzenie ponad to i „większe” inwestowanie w relacje z interesariuszami w celu uwzględniania potrzeb społecznych¹³. W dokumencie tym KE zauważyła, że gwałtownie postępująca globalizacja zmusza do debaty nad rolą i rozwojem *global governance*¹⁴, a rozkwit dobrowolnych praktyk CSR może być uznany za wkład w tę dyskusję¹⁵. KE zwróciła ponadto uwagę na¹⁶:

- konieczność wymiany dobrych praktyk CSR między państwami członkowskimi,
- zapewnienie zgodności i spójności podejść do społecznej odpowiedzialności biznesu z politykami Wspólnoty (także w obrębie samych polityk) oraz wymogami międzynarodowymi,
- podejmowanie współpracy sektora publicznego, biznesu i instytucji badawczych w badaniach nad CSR i wpływem tej koncepcji na wyniki przedsiębiorstw,
- rosnącą liczbę publicznych regulacji w zakresie obowiązkowego społecznego i środowiskowego raportowania firm,
- potrzebę podjęcia działań na rzecz rozwoju społecznego i ekologicznego znakowania produktów poprzez promocję najlepszych praktyk i współpracę różnych środowisk w tym zakresie, zachęty podatkowe i zamówienia publiczne.

Po dyskusji i konsultacjach społecznych na temat problemów przedstawionych w *Zielonej księdze CSR* w lipcu 2002 r. KE przedstawiła syntetyczną strategię realizacji i upowszechniania praktyk społecznej odpowiedzialności biznesu w UE – *Białą księgę CSR*¹⁷. W dokumencie tym ponownie podkreślono, że tylko dobrowolne inicjatywy przedsiębiorstw (a nie podyktowane wymogami formalnoprawnymi) będą uważane za przejaw prospołecznej działalności. Zwrócono także uwagę, że promowanie przez

¹³ Ibidem, s. 6.

¹⁴ Rozważania na temat pojęcia *governance* prowadził m.in. J. Hausner, *Zarządzanie publiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 402–406 oraz S. Fel, *Podmioty pozarządowe w global governance*, www.univ.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt8/13_fel.pdf (03.01.2011).

¹⁵ M.in. także L. Albareda podkreśla, że koncepcję CSR można zrozumieć tylko wtedy, jeśli patrzy się przez pryzmat nowego systemu *global governance*, jaki się wykształcił w ciągu ostatnich kilku dekad w rezultacie procesów globalizacyjnych. L. Albareda, *Corporate responsibility, governance and accountability: from self-regulation to co-regulation*, „Corporate Governance” 2008, Vol. 8, Nr 4, s. 431.

¹⁶ Green Paper..., op.cit., passim.

¹⁷ Communication from the Commission of the European Communities concerning Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development, Commission of the European Communities, Brussels, 02.07.2002, COM (2002) 347 final.

administrację publiczną dobrych przykładów strategii i praktyk biznesowych, uzupełniających jej działania na rzecz rozwoju zrównoważonego, może pomóc w kształtowaniu „ludzkiej twarzy” globalizacji. W związku z dużą liczbą różnego rodzaju standardów i instrumentów CSR aktywność instytucji publicznych powinna zmierzać do tworzenia ogólnych ram działania w tym obszarze, aby wspierać przejrzystość i wiarygodność praktyk CSR¹⁸. W dokumencie podkreślono także, że subsydiowanie przedsiębiorstw oznacza przyjęcie przez państwo współodpowiedzialności za ich działania, a zatem pomoc publiczna powinna być udzielana firmom działającym zgodnie z *Wytycznymi OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych*, czyli m.in. niepowodującym degradacji środowiska przyrodniczego, niewykorzystującym pracy dzieci i przymusowej oraz niestosującym praktyk korupcyjnych¹⁹.

W *Białej księdze CSR* zaproponowano jednak przede wszystkim budowę strategii promowania społecznej odpowiedzialności biznesu, która powinna być skoncentrowana m.in. na²⁰:

- wzmocnieniu wiedzy na temat pozytywnego wpływu CSR na sektor biznesu i społeczeństwa w Europie oraz poza jej granicami, ze szczególnym uwzględnieniem państw rozwijających się,
- wspieraniu wymiany doświadczeń i dobrych praktyk pomiędzy przedsiębiorstwami i państwami członkowskimi,
- ułatwianiu konwergencji i przejrzystości praktyk oraz narzędzi CSR,
- włączeniu zasad społecznej odpowiedzialności biznesu do polityk wspólnotowych.

Problematyka CSR pojawia się także w innych dokumentach unijnych, niepoświęconych bezpośrednio temu tematowi. W *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej* z 2001 r., zrewidowanej w 2006 r., podkreśla się, że polityka publiczna ma kluczowe znaczenie w promowaniu większego poczucia odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw oraz w ustanawianiu ram, które zapewnią inkorporację kwestii społecznych i środowiskowych do działań przedsiębiorców. W dokumencie tym zachęca się także wszystkie spółki notowane na giełdzie, zatrudniające co najmniej 500 osób, do przedstawiania w swoich corocznych raportach informacji na temat swoich wyników ekonomicznych, środowiskowych i społecznych²¹.

W opublikowanym przez KE w 2006 r. komunikacie *Realizacja partnerstwa na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: uczynienie Europy liderem w zakresie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw* podkreśla się istotne znaczenie

¹⁸ Ibidem, s. 7–8.

¹⁹ Ibidem, s. 23.

²⁰ Ibidem, s. 8–9.

²¹ Communication from the Commission. A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Develop, Commission of the European Communities, Brussels, 15.05.2001, COM (2001) 264 final, s. 9.

koncepcji CSR dla realizacji zrewidowanej strategii lizbońskiej z marca 2005 r., mającej na celu wspieranie wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w sposób zgodny z zasadami rozwoju zrównoważonego²². Także w samej odnowionej strategii lizbońskiej wyraźnie stwierdzono, że CSR może odgrywać istotną rolę, przyczyniając się do rozwoju zrównoważonego przy równoczesnym wzmocnieniu potencjału innowacyjnego i konkurencyjności w Europie²³.

W nowej strategii *Europa 2020*, mającej pomóc wyjść z kryzysu oraz przygotować europejską gospodarkę na wyzwania następnego dziesięciolecia, wspomina się o konieczności wznowienia strategii UE propagującej społeczną odpowiedzialność biznesu. Strategia *Europa 2020* obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny (rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji),
- rozwój zrównoważony (wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej),
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną).

Można zatem oczekiwać, że realizacja wymienionych w tym dokumencie siedmiu projektów przewodnich (np. Unia innowacji, Europa efektywnie korzystająca z zasobów czy przede wszystkim Polityka przemysłowa w erze globalizacji) nie będzie możliwa bez zaangażowania państw w działania na rzecz CSR²⁴. Warto również zauważyć, że w nowym Programie prac KE na 2010 r. przewiduje się przygotowanie komunikatu w sprawie społecznej odpowiedzialności biznesu, który będzie dotyczyć m.in. zrównoważonego raportowania firm oraz wspierania różnych międzynarodowych instrumentów dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu²⁵.

Współcześnie społeczna odpowiedzialność biznesu staje się zatem coraz większym wyzwaniem w procesie zarządzania strategicznego i *global governance*. Chociaż

²² Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego. Realizacja partnerstwa na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: uczynienie Europy liderem w zakresie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 22.03.2006, KOM (2006) 136 wersja ostateczna, s. 3.

²³ Komunikat na wiosenny szczyt Rady Europejskiej. Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek strategii lizbońskiej. Komunikat przewodniczącego Barroso w porozumieniu z wiceprzewodniczącym Verheugenem, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 02.02.2005, KOM (2005) 24 wersja ostateczna, s. 34.

²⁴ Komunikat Komisji Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela, 03.03.2010, KOM (2010) 2020 wersja ostateczna, s. 5–6, 20.

²⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Program prac Komisji na rok 2010. Czas na działanie. Część II. Załączniki, Komisja Europejska, Bruksela, 31.03.2010, KOM (2010) 135 wersja ostateczna.

w dalszym ciągu przywołuje się w dokumentach unijnych definicję społecznej odpowiedzialności biznesu z *Zielonej księgi CSR*, podkreślającą dobrowolność tej idei, to równocześnie np. wyraźniej zwraca się uwagę, że umacnianie konkurencyjności przedsiębiorstw może i powinno iść w parze z podnoszeniem poziomu spójności społecznej przez rzeczywiste zaangażowanie ze strony sektora biznesu²⁶. UE widzi zatem odpowiedzialność społeczną biznesu jako koncepcję, która w najpełniejszy sposób pozwala sprostać współczesnym wyzwaniom, przed jakimi stoi rynek europejski, oraz służy dobremu zarządzaniu i urzeczywistnianiu paradygmatu rozwoju zrównoważonego. UE skoncentrowała się na trzech zagadnieniach: promowaniu praktyk odpowiedzialnego biznesu, stworzeniu wiarygodnych podstaw dla domagania się od firm społecznie odpowiedzialnych działań poprzez ścisłe powiązanie tej koncepcji z ideą rozwoju zrównoważonego oraz na zapewnieniu zbieżności celów CSR z powiązаныmi politykami publicznymi, gdyż i tak, w ostatecznym rozrachunku, pełna odpowiedzialność za rezultat spoczywa na rządach²⁷.

Dokumenty UE dotyczące CSR nie mają jednak charakteru wiążącego, tylko doradczy – są to propozycje, efekty prowadzonych badań, prezentacje oficjalnego stanowiska, próby zoperacjonalizowania tej koncepcji. Równolegle do aktywności na poziomie UE poszczególne państwa członkowskie zatem z różnym zaangażowaniem podejmują działania na rzecz społecznej odpowiedzialności biznesu. Wychodząc z założenia, że koncepcja CSR powinna mieć charakter dobrowolny, UE zawężyła ich rolę do wyznaczania granic społecznej odpowiedzialności biznesu poprzez tworzenie odpowiednich ram prawnych, zasad działania biznesu i standardów. Zatem podstawową trudnością, na jaką natrafiają państwa, jest fakt, że choć bazą społecznej odpowiedzialności jest odpowiedzialność prawna, to jej istotą jest dobrowolny charakter.

2. Zadania państwa we wdrażaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu

Pytanie, w jakim stopniu społeczna odpowiedzialność biznesu powinna być obowiązkowa, czyli regulowana wiążącymi przepisami prawnymi, a w jakim dobrowolna, opierająca się na wdrażaniu międzynarodowych inicjatyw, jest jedną z istot-

²⁶ Komunikat Komisji... (2006), op.cit.

²⁷ J. Nakonieczna, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw międzynarodowych*, Difin, Warszawa 2008, s. 131–132.

niejszych kwestii²⁸. Ścierają się tutaj dwa poglądy. W ramach pierwszego uważa się, iż ingerencja państwa w obszarze CSR jest zbędna, ponieważ jest to dobrowolnie podejmowana przez firmy aktywność, jedynie oczekiwana, a nie wymagana przez społeczeństwo. Swobodę i inicjatywę w tym zakresie należy zatem pozostawić samym przedsiębiorstwom. Wkraczanie ustawodawcy w ten obszar regulacji prawnych wydaje się dodatkowym, niepotrzebnym obciążeniem dla firm. Działania ustawodawcze w tym zakresie byłyby trudne także ze względu na fakt, że każda firma prowadzi strategię biznesową w zupełnie inny sposób. Prawo musiałoby być albo bardzo ogólne i prawdopodobnie nieskuteczne, jeśli miałyby utrzymać owo zróżnicowanie, albo niezwykle szczegółowe, co ograniczyłoby elastyczność i nowe pomysły²⁹. Rzeczywistość wyprzedza ustawodawstwo, niemożnością jest przewidzenie i uwzględnienie w nim wszystkich aspektów związanych z CSR. W przypadku społecznej odpowiedzialności biznesu prawo może więc stać się czynnikiem wręcz hamującym oryginalne inicjatywy przedsiębiorstw w tym obszarze, ograniczającym je wyłącznie do wymagań prawnych. Zwolennicy ingerencji państwa w tym zakresie podkreślają, że większość przedsiębiorstw skupia się jedynie na maksymalizacji zysku, nie zwracając w swoich działaniach uwagi na oczekiwania i potrzeby interesariuszy. Regulacje prawne byłyby formą wymuszenia odpowiedzialności i zwrócenia uwagi na pewne aspekty etyczne, społeczne i ekologiczne oraz możliwe rodzaje aktywności w ich ramach³⁰.

Można także próbować pogodzić oba podejścia i zgodzić się z X. Mendozą i A. Vernisem, że w związku ze zmieniającą się rolą państwa we współczesnym świecie i rosnącym znaczeniem innych podmiotów stosunków międzynarodowych (koncepcja *relational state*)³¹ państwo powinno promować ideę współodpowiedzialności i partycypacji całego społeczeństwa w rozwiązywaniu problemów społecznych. Zaś w ramach tej idei rozwijanie i wspieranie CSR, zgodnie z koncepcją firmy jako dobrego obywatela (*corporate citizenship*)³², wydaje się być jedną z kluczowych aktywności. X. Mendoza i A. Vernis podkreślają również, że chociaż obecnie państwo stało się jednym z aktorów określających porządek świata, to jednak nadal zachowało swój

²⁸ Ibidem, s. 127–128.

²⁹ E. Edgington, *Core Bill Provident. Regulacje prawne tu nie pomogą*, „Magazyn Odpowiedzialnego Biznesu” 2003, nr 2, s. 30.

³⁰ Zob. U. Gołaszewska-Kaczan, *Zaangażowanie społeczne przedsiębiorstwa*, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2009, s. 204–205.

³¹ Zob. m.in. L. Albareda, A. Tencati, J. Lozano, F. Perrini, *The government's role in promoting corporate responsibility: a comparative analysis of Italy and UK from the relational state perspective*, „Corporate Governance” 2006, Vol. 6, Nr 4, s. 389.

³² C. Valor, *Corporate social responsibility and corporate citizenship: towards corporate accountability*, „Business and Society Review” June 2005.

uprzywilejowany status do przewodzenia społeczeństwem³³. Podobnego zdania jest A. Midttun, który uważa, że choć społeczna odpowiedzialność biznesu stanowi przykład samoregulacji przedsiębiorstw, uzupełniającej lub nawet w pewnym stopniu zastępującej politykę i aktywność państwa, to jednak działania te będą bardziej skuteczne tylko wówczas, gdy będą zintegrowane z publiczną polityką państwa w ramach wspólnego *governance*. Podkreśla on przy tym, że państwo musi wyjść ze swojej tradycyjnej roli, ograniczającej się do legislacyjnego dowodzenia i kierowania, i przejść do strategii ułatwiania, partnerstwa i aprobowania³⁴.

Z pewnością w państwie, w którym występuje sprawna administracja i sądownictwo, dojrzały rynek, wymagający, świadomi swoich praw konsumenci, prężnie działający sektor organizacji pozarządowych oraz bogate tradycje w zakresie samoregulacji biznesu, nie ma potrzeby szerokiego ingerowania władz państwowych w CSR. Natomiast wszędzie tam, gdzie istnieje niedojrzały rynek, niewydolna administracja, słabo rozwinięty sektor organizacji pozarządowych i niechętny stosunek biznesu do samoregulacji, państwo powinno aktywnie włączyć się w proces wspierania idei społecznej odpowiedzialności biznesu³⁵. W związku ze skandalami dotyczącymi działalności KTN wiara we własne, wewnętrzne systemy odpowiedzialności w firmach stała się iluzoryczna. Co więcej, to przekonanie zdołało przedostać się także do świadomości opinii publicznej. Większość firm rozumie dzisiaj zatem potrzebę stworzenia reguł i wyznaczenia ram swojej działalności³⁶. Ostatnia recesja gospodarcza dodatkowo przyczyniła się do nasilenia dyskusji na temat prawnej regulacji CSR przez państwo, zmieniły się bowiem oczekiwania społeczne co do roli biznesu i państwa we współczesnym, pokryzysowym świecie. Długotrwały kryzys, jego przyczyny i skutki sprawiły, że powiększyły się rzesze zwolenników wprowadzenia pewnych przepisów prawnych w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu. Wszelkie inicjatywy ustawodawcze w tym obszarze podejmowane przez państwo powinny być jednak poprzedzone szeroką dyskusją, angażującą przedstawicieli nauki i biznesu, organizacji pozarządowych i konsumentów.

Państwo jest jednym z głównych elementów otoczenia i kluczowych interesariuszy każdego przedsiębiorstwa, a zatem jednym z podmiotów wpływających

³³ X. Mendoza, A. Vernis, *The changing role of governments and the emergence of the relational state*, „Corporate Governance” 2008, Vol. 8, Nr 4, s. 392–393.

³⁴ Zob. A. Midttun, *Global governance and the interface with business: new institutions, processes and partnerships. Partnered governance: aligning corporate responsibility and public policy in the global economy*, „Corporate Governance” 2008, Vol. 8, Nr 4, s. 409–410.

³⁵ D. Teneta-Skwiercz, *Rola administracji rządowej w zakresie rozwoju CSR w Polsce*, w: *Społeczna odpowiedzialność biznesu. Uwarunkowania, kontrowersje, dobre i złe praktyki*, red. Z. Pisz, M. Rojek-Nowosielska, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 114–115.

³⁶ T. Sajewicz, *Czy zasady odpowiedzialności powinny być prawnie usankcjonowane*, „Magazyn Odpowiedzialnego Biznesu” 2003, nr 2, s. 29.

na funkcjonowanie i postępowanie biznesu, zarówno na poziomie narodowym, jak i międzynarodowym. Państwo decyduje o kształcie instytucji, które regulują zachowania podmiotów w sferze gospodarczej, koryguje niedoskonałości „niewidzialnej ręki” rynku. Przede wszystkim jest jednym z głównych podmiotów, które są w stanie nakłonić przedsiębiorstwa do realizacji ich obowiązków społecznych, bowiem swoimi działaniami jest w stanie kształtować zakres oraz warunki przyjmowanej przez firmy odpowiedzialności. Tym, co wyróżnia państwo spośród innych interesariuszy przedsiębiorstwa, jest jego wielowymiarowa rola w oddziaływaniu na firmy poprzez tworzenie reguł gry w działalności gospodarczej³⁷. Generalnie wpływ państwa na przedsiębiorstwa w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu przejawia się przede wszystkim w trzech obszarach³⁸:

- szeroko rozumianej promocji tej koncepcji (kampanie informacyjne i edukacyjne wśród społeczeństwa i przedsiębiorstw, uruchamianie programów pomocowych wspierających narzędziowo i finansowo przedsiębiorstwa wdrażające standardy CSR),
- regulacji (np. przejrzyste zasady prowadzenia działalności gospodarczej, tworzenie i egzekwowanie przepisów prawnych stymulujących odpowiedzialne prowadzenie biznesu, w tym efektywne i skuteczne prawo, wprowadzanie zielonych i etycznych kryteriów przy zamówieniach publicznych³⁹),
- kontroli prawidłowości działań podejmowanych w ramach CSR (wspieranie instytucji regulujących i monitorujących społeczną odpowiedzialność).

Administracja państwowa może więc pełnić w odniesieniu do CSR następujące funkcje⁴⁰:

- edukacyjną – propagowanie wiedzy na temat instrumentów CSR, upowszechnianie najlepszych praktyk z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu,

³⁷ J. Nakonieczna, op.cit., s. 58.

³⁸ Ibidem, s. 127.

³⁹ Poza typowo regulacyjną funkcją przejawiającą się w kształtowaniu systemu prawa obowiązującego przedsiębiorstwa państwo jest także ważnym uczestnikiem rynku. Jest dla biznesu istotnym klientem – często największym nabywcą na danym rynku. Wprowadzanie środowiskowych i społecznych klauzul do procedur przetargowych jest ważnym instrumentem, nie tylko z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu. W ten sposób z jednej strony zachęca się przedsiębiorstwa do działań zgodnych z interesem społecznym, przyczyniających się do poprawy jakości życia i stanu środowiska przyrodniczego, z drugiej natomiast uwiarygodnia działania administracji publicznej związane z ochroną środowiska. Przepisy UE kładą duży nacisk na konieczność uwzględniania aspektów środowiskowych w procedurach przetargowych. Kwestia zielonych zamówień publicznych (*green public procurement*), tj. zamówień, w których bierze się pod uwagę aspekty dotyczące ochrony środowiska, uwzględniona została w odnowionej Strategii równoważonego rozwoju UE, jak również w odnowionej strategii lizbońskiej.

⁴⁰ D. Teneta-Skwiercz, op.cit., s. 111.

- motywującą – zachęcanie przedstawicieli biznesu i partnerów społecznych do podejmowania działań z zakresu CSR z wykorzystaniem np. odpowiednich instrumentów ekonomicznych,
- integracyjną – tworzenie warunków do współpracy międzysektorowej, budowania partnerstwa publiczno-prywatnego,
- koordynującą – uzgadnianie działań w zakresie konstruowania i późniejszej realizacji inicjatyw i programów społecznie odpowiedzialnych.

W 2006 r. Bank Światowy przygotował dla rządu polskiego propozycję w zakresie tworzenia publicznej polityki społecznej odpowiedzialności biznesu, opierając się na zaleceniach przedstawionych w pionierskiej publikacji z tej dziedziny autorstwa T. Foxa, H. Warda i B. Howarda⁴¹. W opracowaniu stwierdzono, że rząd może się przyczynić do rozwoju idei CSR, stosując, oprócz ustawowego, podejście „miękkie”, pozalegislacyjne, przyjmujące postać jednego lub kombinacji następujących działań⁴²:

- nakładanie zobowiązań – administracja publiczna różnych szczebli określa minimalne standardy dla działalności biznesowej w ramach obowiązującego prawa,
- ułatwianie – jednostki sektora publicznego umożliwiają i zachęcają firmy do wdrażania CSR lub doskonalenia wyników społecznych i środowiskowych,
- partnerstwo – jednostki sektora publicznego mogą występować jako uczestnicy, pośrednicy lub podmioty ułatwiające działanie innym,
- aprobowanie – przyjmuje różne formy, włączając efekt demonstracyjny praktyk zarządzania w sektorze publicznym.

Instytucje rządowe powinny generalnie skoncentrować się na dwóch wymiarach swojej roli w procesie implementacji społecznej odpowiedzialności biznesu. Po pierwsze, jako organizacje same są zobowiązane stosować promowane standardy, uwzględniając je przy podejmowanych działaniach (wymiar wewnętrzny). Jest wiele inicjatyw międzynarodowych z zakresu społecznej odpowiedzialności, kierowanych do państw i rządów (np. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ, Deklaracja Podstawowych Zasad i Praw w Pracy MOP, Deklaracja z Rio wraz z Agendą 21, Strategia Zrównoważonego Rozwoju UE)⁴³. Druga rola państwa w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu opiera się natomiast na tworzeniu korzystnych i sprzyjających warunków dla wdrażania tej idei przez podmioty gospodarcze, czyli szeroko

⁴¹ T. Fox, H. Ward, B. Howard, *Public Sector Roles in Strengthening Corporate Social Responsibility: A Baseline Study*, The World Bank, Washington, D.C. 2002.

⁴² P. Mazurkiewicz, *CSR Implementation Guide. Non-legislative options for the Polish Government*, The World Bank, Washington, D.C., November 2006, s. 19–20.

⁴³ *Corporate Social Responsibility Final results & recommendations. Final report*, European Multi-stakeholder Forum on CSR, June 2004, s. 6, http://circa.europa.eu/irc/empl/csr_eu_multi_stakeholder_forum/info/data/en/csr%20forum%20final%20report.pdf (03.01.2011).

rozumianego ładu społeczno-polityczno-gospodarczego (wymiar zewnętrzny). Pośrednim rozwiązaniem jest partnerstwo publiczno-prywatne, które tworzy związki pomiędzy organami administracji publicznej a biznesem. Dobrym przykładem takiej inicjatywy jest projekt „Forum dla Płocka”⁴⁴.

Nie pomniejszając znaczenia dawania dobrego przykładu, wydaje się, że to właśnie drugi wymiar działalności państwa na rzecz CSR jest kluczowy dla rozwoju tej koncepcji (*vide*: dyskusja czy etyczny menedżer może być skuteczny w nieetycznym świecie). Takiego zdania są np. autorzy raportu UNDP, będącego efektem projektu „Przyspieszenie wdrażania praktyk CSR w nowych państwach członkowskich UE i w krajach kandydujących jako instrument harmonizacji, konkurencyjności i spójności społecznej w UE”, którzy podkreślają, że podstawowym zadaniem państwa jest tworzenie przejrzystych reguł gry w działalności gospodarczej. Według nich na poziomie organów władzy publicznej wymaga to m.in. stworzenia warunków efektywnego stosowania prawa, dostępu do informacji, przejrzystości decyzji, ograniczenia szkodliwych przywilejów oraz promowania i upowszechniania zachowań etycznych⁴⁵. Trzeba przy tym pamiętać, że w strukturze większości gospodarek dominują przede wszystkim małe i średnie przedsiębiorstwa, które często wychodzą z założenia, że na CSR stać tylko KTN, więc ich ta koncepcja nie dotyczy (mimo że często nieświadomie podejmują wiele inicjatyw wpisujących się w społeczną odpowiedzialność biznesu). W związku z tym wszelkie działania państwa powinny być szczególnie skierowane do tego sektora firm. Szczegółowe przykłady działań wpisujących się w oba wymiary aktywności państwa (wewnętrznej i zewnętrznej) zaprezentowane zostały w tabeli 1. Przedstawiony katalog instrumentów, będących do dyspozycji instytucji publicznych, nie wyczerpuje oczywiście wszystkich możliwości. Konieczne jest ciągle poszukiwanie nowych rozwiązań, adekwatnych do wyzwań i oczekiwań społecznych, służących nie tylko wzmocnieniu społecznej odpowiedzialności biznesu w danym państwie, ale również urzeczywistnianiu paradygmatu rozwoju zrównoważonego.

⁴⁴ Jest to pierwsze w Polsce partnerstwo publiczno-prywatne między Urzędem Miasta Płocka, PKN Orlen i UNDP. W jego ramach wypracowano strategię i wspiera się finansowo rozwój zrównoważony tego miasta.

⁴⁵ *Społeczna odpowiedzialność biznesu w Polsce. Wstępna analiza*, UNDP, Warszawa 2007, s. 60–61.

Tabela 1. Polityka i programy działań instytucji rządowych na rzecz promowania idei CSR

Polityka	Programy
1. Dawania przykładu	<ul style="list-style-type: none"> • plan działania dla instytucji rządowych – opracowanie i wdrażanie przy udziale różnych grup interesariuszy całościowej rządowej strategii dotyczącej rozwoju CSR, stymulującej i umożliwiającej odpowiedzialne zachowania biznesu oraz zwiększającej świadomość społeczną w zakresie tej idei • stosowanie polityki równych szans wobec pracowników, polityki równoważenia życia zawodowego i osobistego • akredytacja dla dobrych praktyk pracowniczych • ograniczanie biurokracji • zwalczanie korupcji • budowanie konstruktywnego dialogu i zaufania w zakresie CSR wśród różnych grup interesariuszy
2. Koordynacji między jednostkami rządowymi	<ul style="list-style-type: none"> • tworzenie wyższych stanowisk urzędniczych, zespołów i grup roboczych zajmujących się promowaniem i rozwojem idei CSR • stworzenie i finansowanie centrum wiedzy o CSR działającego na rzecz edukacji i promocji tej koncepcji • wewnętrzne programy społecznej odpowiedzialności • informowanie i włączanie wszystkich jednostek administracji publicznej na różnych szczeblach we wdrażanie polityki społecznej odpowiedzialności oraz koordynowanie podejmowanych działań • analiza ustawodawcza pod kątem polityki społecznej odpowiedzialności • tworzenie systemów organizacyjnych i kontrolnych
3. Legislacyjna	<ul style="list-style-type: none"> • zapewnienie przejrzystych zasad prowadzenia działalności gospodarczej • transparentne, stabilne i skuteczne prawo • legislacja w zakresie ochrony środowiska, praw człowieka i pracownika • regulacje w zakresie realizacji publicznych kontraktów i kryteriów zamówień publicznych (transparentność, uwzględnianie kwestii ekologicznych i społecznych) • adaptacja międzynarodowych standardów CSR • wspieranie inwestycji odpowiedzialnych społecznie (<i>socially responsible investing</i>, SRI) np. poprzez tworzenie indeksów giełdowych SRI • regulacje w zakresie zrównoważonego raportowania firm, np. wprowadzenie dla spółek notowanych na giełdzie obowiązku uwzględniania w rocznych sprawozdaniach finansowych informacji o działaniach z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu weryfikowanych przez audytorów • zobowiązanie przedsiębiorstw (notowanych na giełdzie, największych) do opracowywania raportów społecznych lub rozwoju zrównoważonego • zobowiązanie funduszy emerytalnych, aby do swoich rocznych raportów dołączały komentarz na ile ich inwestycje uwzględniają kwestie społeczne, ekologiczne • wprowadzenie narzędzi prawnych zachęcających do uwzględniania aspektów ekologicznych oraz etycznych przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych przez inwestorów instytucjonalnych • konsultowanie projektów aktów prawnych i tworzenie wspólnych zespołów o charakterze doradczym • powoływanie instytucji kontrolnych i monitorujących wdrażanie CSR • wprowadzenie systemu znakowania społecznego i ekologicznego produktów
4. Wydatków publicznych	<ul style="list-style-type: none"> • społecznie odpowiedzialne procedury i zasady przy przetargach publicznych i kontraktach • uwzględnianie kryteriów etycznych i ekologicznych przy wyborze poddostawców, kooperantów, partnerów poprzez kontrakty i zamówienia publiczne • etyczne działania o charakterze nabywczym i etyczny <i>outsourcing</i> • zobowiązanie przedsiębiorstw ubiegających się o subsydia rządowe do przestrzegania <i>Wytycznych OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych</i> • ograniczanie subsydiowania biznesu

Polityka	Programy
5. Podatkowa	<ul style="list-style-type: none"> • ulgi i zachęty podatkowe dla działań CSR • tworzenie źródeł i strumieni przepływu dla CSR (wolontariat, projekty społeczne) • promowanie SRI przez instrumenty fiskalne • ułatwienia w przekazywaniu darowizn
6. Oceny i rozliczenia	<ul style="list-style-type: none"> • rachunkowe i audytowe mechanizmy • promowanie zrównoważonego raportowania GRI jako standardu raportowania • oznakowanie społeczne i ekologiczne • uznanie standardów CSR za ważny, obok wyników ekonomicznych, składnik oceny działalności gospodarczej m.in. w ramach zarządzania majątkiem Skarbu Państwa, w procesie prywatyzacji, przy zamówieniach publicznych czy udzielaniu pomocy publicznej
7. Budowania potencjału	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie i finansowanie inicjatyw i programów innowacyjnych w zakresie CSR • wspieranie wspólnych programów badawczych i inicjatyw z zakresu CSR świata akademickiego i biznesu • popularyzowanie partnerstwa publiczno-prywatnego, inicjowanie różnych form partnerstwa między biznesem i poszczególnymi grupami interesariuszy • stymulowanie i tworzenie związków, zrzeszeń i sieci przedsiębiorstw • zaoferowanie narzędzi wspierających inicjatywy CSR lub oferowanie partnerskich relacji • uruchamianie programów pomocowych wspierających finansowo przedsiębiorstwa wdrażające standardy CSR • uruchamianie programów rządowych mających na celu rozwój CSR • wspieranie samoregulacji i współregulacji biznesu w zakresie CSR oraz porozumień dobrowolnych • wspieranie organizacji pozarządowych (także finansowo)
8. Zwiększania świadomości i komunikacji	<ul style="list-style-type: none"> • promocja wśród biznesu i społeczeństwa: idei CSR, rozwoju zrównoważonego, standardów ekologicznych, zrównoważonej konsumpcji, odpowiedzialnych produktów, produktów <i>fair trade</i>, odpowiedzialnego zarządzania całym łańcuchem dostaw, równowagi między życiem osobistym i zawodowym, braku dyskryminacji w miejscu pracy, równych szans, wysokich standardów i warunków pracy, wolontariatu pracowniczego • promocja CSR przez strony www, publikacje i specjalistyczne magazyny • prowadzenie badań oraz kampanii informacyjnych i edukacyjnych na rzecz CSR wśród biznesu i społeczeństwa • badania opinii publicznej w zakresie kwestii związanych z CSR • identyfikacja i promocja firm, które są liderami w zakresie praktyk społecznej odpowiedzialności biznesu – rankingi, nagrody i konkursy CSR • ewaluacja i komunikowanie korzyści wynikających z praktyk CSR dla różnych grup interesariuszy (strategia <i>win-win</i>) • wpływ przez media
9. Promocji i ułatwienia działań społecznie odpowiedzialnych	<ul style="list-style-type: none"> • określanie wytycznych i przygotowywanie podręczników, dokumentów referencyjnych i innych publikacji dla biznesu wspierających realizację CSR (np. w zakresie systemów zarządzania, sprawozdawczości) oraz udzielanie wsparcia technicznego w ich wdrażaniu • tworzenie i rozwój dobrowolnych instrumentów i narzędzi zarządzania CSR, np. systemu znakowania produktów odpowiedzialnych społecznie i ekologicznie, standardów zarządzania i raportowania • wprowadzenie i promocja znakowania produktów pod kątem ich społecznych i ekologicznych właściwości jako sposobu informowania konsumentów i wyróżniania producentów • opracowanie indeksu społecznego w celu pomiaru stopnia zaangażowania biznesu w działania na rzecz CSR • uruchomienie rządowej strony internetowej poświęconej CSR • promowanie dialogu między interesariuszami przedsiębiorstwa • stworzenie narodowej platformy CSR służącej wzmocnieniu współpracy między sektorem biznesu z jednej a sektorem pozarządowym, władzami centralnymi oraz lokalnymi – z drugiej strony

Polityka	Programy
	<ul style="list-style-type: none"> • promowanie CSR i społecznie odpowiedzialnych zachowań poprzez seminaria i wymianę dobrych praktyk pomiędzy przedstawicielami instytucji rządowych, agencji rządowych (agencje eksportowe, fundusze emerytalne, agencje rozwoju) samorządu terytorialnego, przedsiębiorstw państwowych lub przedsiębiorstw z dużym udziałem państwa • szkolenia i warsztaty na temat CSR • upowszechnianie międzynarodowych norm, standardów, instrumentów i procedur w zakresie CSR wśród biznesu • zachęcanie do opracowywania kodeksów postępowania, strategii CSR, polityki społecznej, wdrażania instrumentów CSR • zachęcanie do publikacji raportów społecznych • zachęcanie do poddawania się audytom społecznym • zachęcanie do wymiany doświadczeń i dobrych praktyk w zakresie CSR • wspieranie szkoleń i edukacji z zakresu etyki biznesu i CSR • nagradzanie najlepszych praktyk CSR wdrażanych przez polskie przedsiębiorstwa we współpracy z organizacjami pozarządowymi, organizacjami pracodawców, związkami zawodowymi, instytucjami naukowymi i mediami • zachęty administracyjne dla działań CSR, zwłaszcza dla wdrażania standardów CSR • wprowadzenie systemu kar i nagród za działania w obszarze CSR • rozwój instrumentów rynkowych faworyzujących CSR (polityka cenowa, konkurencyjna, inwestycyjna) • promocja i tworzenie sieci biznesowych • wspieranie programów społecznych i środowiskowych realizowanych przez różne instytucje i organizacje
10. Międzynarodowa	<ul style="list-style-type: none"> • inicjatywy adaptujące międzynarodowe standardy CSR • promocja instrumentów CSR o zasięgu globalnym: konwencji MOP, wytycznych OECD, standardów: SA 8000, ISO 26000, serii AA 1000 • promocja i wymiana dobrych praktyk CSR na szczeblu międzynarodowym • promocja dobrych praktyk CSR w całym łańcuchu dostaw, szczególnie w odniesieniu do warunków pracy, praw człowieka, standardów antydyskryminacyjnych i antykorupcyjnych • międzynarodowe konferencje poświęcone idei CSR • spotkania KE i europejskie konferencje poświęcone CSR • udział w tworzeniu i nowelizowaniu międzynarodowych standardów CSR • budowa i rozwój instytucji certyfikujących • wspieranie instytucji regulujących i monitorujących społeczną odpowiedzialność • zintegrowanie CSR z polityką stosunków międzynarodowych • włączanie kwestii społecznych i środowiskowych do umów handlowych i o współpracy
11. Transferu debaty międzynarodowej na poziom lokalny	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnianie polityki społecznej odpowiedzialności na szczeblu lokalnym i regionalnym • porozumienia pomiędzy rządem a samorządami lokalnymi w kwestiach dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu • seminaria na temat wzajemnych zależności pomiędzy CSR a rozwojem regionalnym i lokalnym („myśl globalnie, działaj lokalnie”)
12. Unifikacji i przejrzystości standardów	<ul style="list-style-type: none"> • działania na rzecz standaryzacji w obszarze CSR: systemów zarządzania i audytowania, instrumentów, raportów, indeksów (także SRI), wskaźników • promowanie i zachęcanie do uwzględniania międzynarodowych standardów i instrumentów w zakresie CSR w kodeksach dobrych praktyk i kodeksach etycznych przedsiębiorstw • zachęcanie środowiska biznesu do samoregulacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Survey of state corporate social responsibility policies. Summary of key trends*, Special Representative of the United Nations' Secretary-General, June 2010, s. 3, 4, 7, <http://198.170.85.29/Ruggie-state-CSR-policies-survey-Jun-2010.pdf> (03.01.2011); U. Gołaszewska-Kaczan, op.cit., s. 201–204; A. Paliwoda-Matiolańska, *Odpowiedzialność społeczna w procesie zarządzania przedsiębiorstwem*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 162; A. Midttun, op.cit., s. 409–410; *Corporate Social Responsibility. National public policies in the European Union*, European Commission, September 2007, passim, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1577&langId=en> (03.01.2011); *Społeczna odpowiedzialność...*, op.cit., s. 60–61; L. Albareda et al., op.cit., s. 391–394; P. Mazurkiewicz, op.cit., s. 22–32.

W tym miejscu warto podkreślić, że budowanie sprzyjającego klimatu dla CSR wiąże się w szerszym zakresie także z wszelkimi działaniami mającymi na celu rozwój i kształtowanie otwartego, demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego, dokonującego świadomych wyborów i aktywnie partycypującego w życiu społecznym. Państwo, społeczeństwo obywatelskie i gospodarka, zwane przez B. Barbera „trójnogim stołkiem demokracji”, są niezbędne do rozwoju demokracji. Zdaniem tego politologa rolę najważniejszą powinno odgrywać społeczeństwo obywatelskie, bowiem to w jego ramach podejmujemy działania, które nadają sens ludzkiemu życiu. Dwie pozostałe sfery – państwo i rynek – są w tym procesie „uczłowieczenia” czynnikami pomocniczymi⁴⁶. Bardziej świadome społeczeństwo to z jednej strony bardziej świadomi przedsiębiorcy i pracownicy, a więc dostrzegający konieczność podejmowania określonych działań na rzecz środowiska, społeczności lokalnych, z drugiej zaś – bardziej świadomi konsumenci, zwracający uwagę na społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw podczas swoich decyzji zakupowych i inwestycyjnych⁴⁷.

Dostęp do informacji, przejrzystość, komunikacja i dialog z interesariuszami są podstawą zarówno społeczeństwa obywatelskiego, jak i społecznej odpowiedzialności biznesu. Prowadzenie dialogu społecznego umożliwi stworzenie modelu CSR dostosowanego do warunków finansowych, ekonomicznych i kulturowych panujących w danym państwie, powszechnie akceptowanego, co ułatwi jego implementację. Administracja publiczna powinna zatem umożliwić wszystkim interesariuszom uczestniczenie w procesie definiowania istotnych problemów cywilizacyjnych i poszukiwania sposobów ich rozwiązywania poprzez podejmowanie otwartej debaty z przedstawicielami biznesu oraz szeroką reprezentacją organizacji społecznych. Urzeczywistnienie powyższego celu wymaga stworzenia przejrzystych zasad i efektywnych form współpracy rządu z biznesem, trzecim sektorem i społeczeństwem⁴⁸. Jest to tym zasadniejsze, że choć współcześnie nie można mówić o zanikaniu państwa, to jednak podlega ono ewolucji i transformacji, a na skutek procesów globalizacji znaczenie aktorów niepaństwowych w systemie międzynarodowym relatywnie rośnie⁴⁹.

⁴⁶ Cyt. za: J. Osiński, *Niezbędność państwa w dobie globalizacji oraz jego współczesne modele*, w: *Współczesne państwo w teorii i praktyce. Wybrane elementy*, red. J. Oniszczyk, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008, s. 411.

⁴⁷ U. Gołaszewska-Kaczan, op.cit., s. 203.

⁴⁸ D. Teneta-Skwiercz, op.cit., s. 114.

⁴⁹ Zob. m.in. L. Albareda, op.cit., s. 430–432; M. Kuźmicz, *Państwo w stosunkach międzynarodowych*, w: *Współczesne państwo w teorii i praktyce. Wybrane elementy*, red. J. Oniszczyk, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008, s. 392–394.

Wnioski

Globalizacja rozwiązuje wiele dotychczasowych problemów, ale też rodzi nowe. Okazała się wielkim paradoksem, ponieważ przynosi korzyści nielicznym, a wyklucza i marginalizuje większość ludności świata, przy czym ci pierwsi nie są w stanie istnieć bez tych drugich. Nasilające się negatywne skutki globalizacji ugruntowały pogląd nawet wśród ekonomistów, że „niewidzialna ręka rynku”, ze względu na swoje niedoskonałości, nie jest w stanie zaspokajać wszystkich potrzeb społecznych. Co więcej, przyczynia się do powstawania ujemnych dla społeczeństw efektów zewnętrznych. Jeszcze bardziej przekonanie to umocniło się w wyniku ostatniego kryzysu, który pokazał, jak negatywne skutki może nieść ze sobą wolność gospodarcza niepowiązana z odpowiedzialnością. Jednak, jak słusznie zauważył P. Pysz, „wobec rynku jako mechanizmu optymalizującego alokację dóbr i zasobów nie ma współcześnie żadnej alternatywy. Studiując nadal *Dobrobyt narodów* A. Smitha, będziemy w przyszłości musieli sięgać częściej do jego *Teorii uczuć moralnych*”⁵⁰.

Istnieje zatem potrzeba korygowania działalności rynku tam, gdzie on zawodzi. Nie jest to już wyłącznie domeną państwa, bowiem globalizacja zmieniła oblicze współczesnego świata. Wzrosła liczba aktorów, ich wielopłaszczyznowych relacji i oddziaływań na system międzynarodowy. Zyskujące na znaczeniu KTN, coraz częściej obwiniane za powodowanie wielu problemów współczesnego świata (materializm, produktywizm, konsumpcjonizm, neokolonializm), poszukują rozwiązań pozwalających im niwelować negatywne skutki działalności, bez ograniczania przy tym możliwości urzeczywistniania celów biznesowych. Nie ulega wątpliwości, że rośnie także znaczenie organizacji międzynarodowych, zarówno rządowych, jak i pozarządowych, wśród których szczególne miejsce zajmują organizacje działające na rzecz praw człowieka, ochrony środowiska, pomocy humanitarnej, utrzymania pokoju. Organizacje te zbierają informacje, prowadzą badania, monitorują i przygotowują raporty na różne tematy, wpływają na rządy i organizacje międzynarodowe, organizują kampanie, akcje propagandowe, a także mobilizują opinię publiczną do wymuszania na KTN przestrzegania praw człowieka, pracownika i środowiska oraz eliminowania pracy przymusowej i pracy dzieci. W warunkach globalizującego się świata wszyscy aktorzy stosunków międzynarodowych, starzy i nowi, muszą partycypować w przeciwdziałaniu narastającym zagrożeniom cywilizacyjnym, zgodnie z koncepcją *global governance*.

⁵⁰ P. Pysz, *Komplementarność i synteza...*, op.cit., s. 99.

Globalizacja sprawia, że należy inaczej podchodzić nie tylko do problemu granic, różnic między tym, co narodowe, a tym, co ponadnarodowe, lecz także między gospodarką światową i państwem czy organizacjami międzynarodowymi, narodami i społeczeństwami. Jednak nadal podstawowymi uczestnikami stosunków międzynarodowych pozostają państwa, chociaż oddziałujące na nie procesy globalizacji, regionalizacji czy demokratyzacji będą prowadzić do ich dalszej transformacji i ewolucji, do dostosowywania się do nowych wyzwań i zagrożeń. Efekty tych oddziaływań i niektórych interakcji są, i z pewnością będą, różne także w przyszłości. Jedne państwa będą rosnąć w siłę i uzyskiwać status mocarstw, inne będą słabnąć, a jeszcze inne nawet staną wobec perspektywy upadku czy bankructwa. Zdaniem J. Symonidesa nie ma jakiegokolwiek podstawy do formułowania tezy, że mamy do czynienia z osłabieniem i kryzysem państwa prowadzącym do jego stopniowego zaniku⁵¹. Podkreśla on, że współcześnie „można mówić o globalnej gospodarce, ale nie ma ani globalnej społeczności ludzkiej, ani globalnej polityki, ładu czy systemu wartości. Nie ma też globalnego rządu czy globalnej organizacji, która mogłaby zastąpić państwo”⁵². „Państwa nadal należą do czołowych uczestników stosunków międzynarodowych”⁵³. Warto więc kierować uwagę nie tyle w stronę zaniku czy kryzysu państwa, ile w stronę odkrywania jego nowych możliwości. Jak zauważył proroczno w 2004 r. J. Symonides, „Dzisiejszy dynamiczny rozwój rynku i technologii nie będzie trwał wiecznie. Dlatego instytucje państwa wciąż są potrzebne, by bronić nas w sytuacjach kryzysu”⁵⁴.

Państwo zatem nadal zachowało swój uprzywilejowany status do przewodzenia społeczeństwem i powinno promować ideę współodpowiedzialności wszystkich aktorów stosunków międzynarodowych za losy świata. Odpowiedzialność ta wymaga uwzględniania interesów wszystkich interesariuszy, zarówno obecnych, jak i przyszłych pokoleń, zgodnie z paradygmatem rozwoju zrównoważonego, którego realizacją w życiu gospodarczym jest idea społecznej odpowiedzialności biznesu. Tylko wielostronna współpraca na szczeblu międzynarodowym przy urzeczywistnianiu obu tych koncepcji pozwoli sprostać współczesnym wyzwaniom i zagrożeniom cywilizacyjnym. Jak powiedział kiedyś A. Einstein, „Jeżeli ludzkość chce przeżyć, to konieczny jest nowy sposób myślenia”.

⁵¹ Ibidem, s. 174–176.

⁵² Cyt. za: S. Bieleń, *Państwa w stanie kryzysu i upadku?*, w: *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sułek, J. Symonides, Wyd. UW, Warszawa 2009, s. 61.

⁵³ E. Cziomer, *Państwa*, w: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, red. E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 40.

⁵⁴ Cyt. za: S. Bieleń, op.cit., s. 61.

The state and the corporate social responsibility

One of the ways to eliminate the negative consequences of globalization is the sustainable growth paradigm, which practical approach to business activity is constituted by the concept of the *corporate social responsibility* (CSR). The corporate social responsibility is a process of getting to know and to implement the changing stakeholder expectations in the management strategy. It also involves monitoring the influence of such strategy on competitiveness and company value on the market. Since CSR is a voluntary commitment of businesses, “in the end people have such government and such economy that they want and – in a way – that they deserve”. This is why what is extremely important when implementing CSR, apart from the commitment of businesses themselves, is for one thing the role of the society which pushes companies to act responsibly, and for another – the state which creates a proper social, economic and political order. All of the above encourage to the reflection on the model of economic order and on the system of social values, which should be compliant with the human nature as well as ensure economic equilibrium.

The concept of CSR is based on the assumption that a synthesis of freedom and responsibility of business activities on the market with social fairness is possible. The CSR aims to create capitalism with a “human face” in which the market and competition would be a tool to achieve important social goals: freedom for individuals, well-being for all, solidarity towards the society, subsidiarity, equal opportunities and eliminating the effect of social exclusion of individuals. It is mainly for this reason that the concept of CSR appears to adequately correspond to the current demand for a long-term crisis therapy and for prevention of similar crisis in the future. The highest deficits of international financial markets, as well as the world’s real economy, were and are still to be found nowhere else but in the rules of the game and in freedom of responsibility.

Business entities, which are active on the market should therefore obey the generally accepted rules of business activity. According to P. Samuelson, capitalism needs rules of the game; it must have a trustworthy legal system. The lack of norms triggers people’s irrepressible desire for wealth, also – or maybe even mostly – at the expense of others. In market economy the freedom of individual enterprisers implies taking responsibility. For freedom and responsibility these are two sides of the same coin. When an individual is not responsible for the freedom it has, then the economic order cannot function effectively either from the economic or social perspective.

The debate on the economic order and policy of its creation was previously not as crucial as it is today. This is not only linked to the difficult challenges the

modern economy and world currently face, but also to the world financial crisis, which started in 2007 in the USA and which effects on real economy became more and more visible at the turn of 2008 and 2009. For what caused the current world crisis in the first place was a lack of generally accepted rules of the game on international financial markets, or in the rare cases where these rules exist – clear reluctance to obey them, together with lack of responsibility for the almost unlimited freedom of decision-makers. Such deliberations become especially important in discussion regarding the twilight or even the collapse of nation states; discussion which has lasted for almost half a century and which has become especially vivid after the Cold War as a result of higher intensity of globalization processes. Globalization significantly affects the functioning of the state on its internal and external surface, its relations with other countries on the international arena. In the face of increasing civilization problems of the modern world arises the question about the meaning, role and duties of the state in the process of building the new order in conformity with the concept of the sustainable growth.

The study tries to define the role of the state in implementing CSR concepts.

L'État et la responsabilité sociale des entreprises (RSE)

L'une des façons d'éliminer les effets négatifs de la mondialisation est le paradigme du développement durable, qui s'exprime dans l'activité économique des entreprises par le concept de la responsabilité sociale des entreprises (RSE, corporate social responsibility, CSR). La RSE est un processus de connaissance et de mise en œuvre des attentes des parties prenantes dans la stratégie de la gestion. Elle implique également la surveillance de l'influence d'une telle stratégie sur la compétitivité et la valeur de l'entreprise sur le marché. Puisque la RSE est un engagement volontaire des entreprises, «à la fin les gens ont un tel gouvernement et une telle économie qu'ils veulent et qu'ils méritent». Les trois éléments sont très importants dans la mise en œuvre de la RSE: la participation active des entreprises, le rôle de la société exerçant une pression sur les entreprises pour agir de manière responsable et le rôle de l'État qui devrait créer l'ordre social, économique et politique. Tout cela tend à réfléchir sur le modèle d'ordre économique et sur le système de valeurs sociales, qui devrait correspondre à la nature humaine et assurer une économie équilibrée.

Le concept de la RSE est fondé sur l'hypothèse qu'une synthèse de la liberté et de la responsabilité des entreprises sur le marché ainsi que de la justice sociale est possible. Il vise à créer un «capitalisme à visage humain» dans lequel le marché et la concurrence seraient les outils pour atteindre d'importants objectifs sociaux,

comme par exemple la liberté pour les individus, le bien-être de tous et la subsidiarité. C'est principalement pour cette raison que le concept de la RSE semble bien correspondre à la demande actuelle pour une thérapie de crise à long terme et pour la prévention de crises similaires dans le futur.

Les entreprises opérant sur le marché doivent respecter l'ensemble des règles généralement acceptées, régissant l'activité économique. Selon P. Samuelson, le capitalisme a besoin des règles du jeu et d'un système juridique fiable. L'absence de normes déclenche le désir irrésistible de l'homme de devenir riche, aussi – et peut-être même surtout – au détriment des autres. Dans l'économie de marché la liberté des entrepreneurs individuels implique d'assumer la responsabilité. La liberté et la responsabilité sont en fait les deux faces d'une même médaille. En cas d'absence de responsabilité individuelle pour la possession de la liberté, l'ordre économique ne peut pas fonctionner efficacement, soit du point de vue économique ou social.

Le débat sur l'ordre économique et sur la politique de sa création n'a jamais été aussi important qu'il est aujourd'hui. Ce n'est pas seulement lié aux défis difficiles auxquels l'économie moderne fait face à l'heure actuelle, mais aussi lié à la crise financière mondiale, débutée en 2007 aux États-Unis, dont les effets sur l'économie réelle sont devenus de plus en plus visibles à la fin de 2008–2009. Parmi les causes de la crise mondiale actuelle il y a l'absence des règles du jeu généralement applicables sur les marchés financiers internationaux, et en cas de leur existence – une forte réticence à se conformer aux règles du jeu et le manque de responsabilité des décideurs pour la liberté quasi illimitée.

Ces conclusions sont aussi importantes du point de vue de la discussion sur le crépuscule des États-nations ou même sur leur effondrement, notamment depuis la fin de la guerre froide. La mondialisation a un impact significatif sur le fonctionnement de l'État dans le domaine des politiques internes et externes. Étant donné les problèmes croissants de la civilisation du monde moderne, une question se pose sur le rôle et les tâches de l'État dans le processus de construction d'un nouvel ordre compatible avec la notion de développement durable. L'étude tente de définir le rôle de l'État dans la mise en œuvre des concepts en matière de RSE.